

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 336.72

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

Андрешко А.В., Кінеса Т.С.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Діяльність банківських установ є досить ризиковою, що обумовлено її двоспектральною функцією в економіці країни: як окрема бізнес-одиночка, з одного боку, та суб'єкт валютних відносин – з іншого. Стаття присвячена аналітичній оцінці та розробці визначення методів управління валютними ризиками, які виникають при здійсненні банками валютних операцій. Валютний ризик завжди несе за собою негативні наслідки. В свою чергу він впливає на фінансову стійкість та стабільність надходжень банку. Тому його запобігання та усунення валютного ризику, допоможе знизити загрозу його виникнення та фінансові втрати банку.

Ключові слова: банк, валютний ризик, валютний курс, методи управління валютним ризиком, хеджування.

Постановка проблеми. Валютні операції вважаються найбільш ризикованими та найскладнішими операціями в банківському секторі. Криза фінансового сектору України останніх років, негативно впливає на стан вітчизняного валютного ринку, що позначається на зменшенні фінансових інвестицій в економіку країни, скорочення обсягів експортно-імпорتنих операцій та участі нерезидентів в національних розрахункових операціях в цілому. Наведене набуває особливої актуальності у вирішенні проблем валютного ризику в операціях з іноземною валютою. Згідно вимог Базельської угоди про капітал 1988 року, банки самостійно формують систему управління валютним ризиком. Ключовим завданням системи є виявлення та запобігання можливим негативним подіям, які можуть стати причиною виникнення валютного ризику та його хеджування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління валютними ризиками та шляхи їх мінімізації широко висвітлюються в наукових роботах В. Іфтемичука, М. Ребрика [4], Л. Донець, Е. Уткіна, В. Вітлінського [8], Р. Пікуса, О. Пернарівського [10], В. Ющенка [9], І. Сала, М. Денисенка, П. Ковальова, Дж. Ф. Маршалла, В. К. Бансала, С. Козьменка, О. Кириченка, Л. Рябініної, А. Волицької, О. Колодізева, Ф. Банна, І. Пашковської та інших вчених.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових результатів, потребують продовження вивчення проблем виникнення валютного ризику, розробки механізму управління та шляхів його усунення (мінімізації). Велика потреба в наукових дослідженнях, публікаціях, статтях зумовило вибір теми наукового дослідження і підтверджують його значимість та актуальність.

Мета статті. Головною метою статті являється критичний огляд науково-методичних підходів і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення системи управління валютним ризиком та шляхів його хеджування.

Виклад основного матеріалу. За своєю суттю, валютний ризик є ймовірністю виникнення можливих збитків внаслідок несприятливих змін курсів іноземних валют. Механізм управління ва-

лютним ризиком являє собою сукупність методів ідентифікації, аналізу (оцінки), регулювання та контролю, які реалізуються за допомогою інформаційного та нормативного забезпечення згідно завдань, мети та принципів щодо управління ним.

Управління ризиком представляє специфічну систему, яка об'єднує в собі суб'єкт та об'єкт керування, які взаємодіють між собою на основі різних зв'язків. Генератор управлінських рішень (суб'єкт) включає такі основні підрозділи банку: спостережлива рада правління банку, ризик-менеджмент (підрозділ), служба внутрішнього аудиту, бек-офіс, фронт-офіс. Об'єктом управління виступає валютний ризик. Його можна представити як сукупність основних видів валютного ризику, які в свою чергу складаються з джерела, експозиції та майбутніх наслідків в процесі його реалізації [5].

В управлінні валютним ризиком та валютною позицією банк застосовує дві головні групи методів: управління валютною структурою балансу та хеджування валютного ризику (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація методів управління валютною позицією комерційного банку

Перша група методів розкриває вплив на валютну структуру балансу для обмеження наслідків переоцінки валютних інструментів. До них належать:

- проведення конверсійних операцій;
- дисконтування платіжних вимог в іноземній валюті;
- зміна строків валютних платежів (випередження та відставання);
- структурне балансування валютних потоків за сумами та строками.

Структурне балансування валютних операцій заключається в узгодженні обсягу та строку активних та пасивних операцій зі всіма іноземними валютами, котрим оперує банк. Ідея методу структурного балансування може використовуватись в різних балансових операціях з валютними грошовими коштами, зокрема в:

- 1) конверсійних операціях;
- 2) укладанні в іноземній валюті кредитних та депозитних угод;
- 3) узгодженні валютних надходжень та платежів;
- 4) проведенні форфейтингових операцій;
- 5) реструктуризація дебіторської та кредиторської валютної заборгованості;
- 6) купівлі-продажу цінних паперів, які доміновані в іноземній валюті [6].

В свою чергу терміни та обсяги проведення вищенаведених операцій відбираються так, аби це могло дати змогу закрити валютні позиції та зменшити їхню величину до прийняттого рівня [6].

Проведення *конверсійних операцій* являється одним з прийомів, котрий широко застосовується банками України в процесі управління валютними операціями. Наднормова позиція із різними валютами може бути знижена обміном на іншу валюту, в якій величина позиції була нижчою від нормативу. Це дає змогу приводити валютні операції у відповідність згідно встановлених вимог без здійснення позицій з базовою валютою, адже, здебільшого, банки конвертують валюту (курс якої знижується) у значно надійнішу та стабільнішу валюту [2]. Наприклад, якщо очікується різке зростання курсу євро відносно долара США, то звісно потрібно здійснити швидкий обмін грошових коштів у доларах на євро. Але, зазвичай конверсійні операції не мають впливу на величину загальної валютної позиції банку, яка прийнята в Україні (норматив Н15), і тому не можуть бути застосовані для її регулювання.

В процесі управління валютним ризиком банк може використати *метод випередження та відставання* (leads and lags – від англ. випередження та відставання), який передбачає зміну строків платежу в іноземній валюті залежно від відносних коливань валютних курсів. Маніпуляції строками дозволяють закрити короткі позиції за різноманітними валютами до того моменту, коли відбудеться зростання їх ринкового курсу і, в свою чергу, довгі позиції – до зниження курсу. Найпоширенішими на практиці формами даної тактики є:

- пришвидшення репатріації (повернення в свою країну із-за кордону) прибутків, капіталу та інших грошових коштів, які очікують ревальвацію національної валюти чи сповільнення процесів репатріації перед девальвацією національної валюти;
- прискорення або сповільнення погашення загальної суми боргу в іноземній валюті та виплати відсотків в залежності від зміни валютного курсу;

- дострокова оплата товарів та послуг (основних засобів, товарно-матеріальних цінностей) в тому разі, коли підвищується курс валюти платіжну чи затримується платежі в очікуванні зниження курсу;

- прискорення або сповільнення зарахування та виплати дивідендів та надходження коштів в іноземній валюті до статутного фонду банку;

- конверсія в національну валюту регульованих одержувачем інвалютних коштів [9].

Застосування прийому *випередження та відставання* ґрунтуються насамперед законодавчим регулюванням країни, а також умовами фінансових контрактів. У більшості угод, за якими проводяться платежі, передбачається як види та розмір штрафних санкцій (пені, неустойки тощо) за несвоєчасне виконання переказів валютних грошових коштів, так і можливість дострокової оплати. В першому випадку затримка платежу, яка виникла через зниження курсу буде в свою чергу виправдана лише в тому випадку, коли зниження витрат на придбання валюти за новим курсом перекриє суму нарахованих штрафів та санкцій [6].

Різновидом обліку векселів являється прийом *дисконтування платіжних вимог* в іноземній валюті і він полягає в переуступанні банку права вимоги заборгованості в інвалюті в обмін на термінову виплату банком власнику векселя визначеної суми коштів у національній або іншій іноземній валюті. Дисконтування в свою чергу здійснюється в багатьох випадках через проведення форфейтингових операцій. В цьому разі банк купує векселі на загальну суму і на повний строк без права їх обороту на попереднього власника. Відмінність цієї операції від традиційного обліку векселів полягає в тому, що форфейтингові операції виконуються із великими обсягами платежів в іноземній валюті (не менше ніж 1 млн дол. США), а також із тривалою розстрочкою (від півроку до п'яти – семи років). Загальна виконуюча практика розкривається в наявності гарантії третьої особи, а також здійсненні значних регулярних платежів, котрі оформлені простими векселями. Форфейтинг може в свою чергу розглядатись як експортний факторинг, який і являється по своїй суті кредитуванням експортера.

Дисконтування платіжних вимог в інвалюті здійснюється також багатьма іншими способами, які відрізняються певними відмінностями порівняно з форфейтингом, такі як право регресу векселів, спеціальний, узгоджений сторонами занижений валютний курс. Вибір платіжних вимог, котрі дисконтуються, за строками виплат відповідно із власними потребами банку значно допомагає менеджментові у плануванні майбутніх дій щодо управління валютною позицією.

Дисконтування платіжних вимог в іноземній валюті має декілька обмежень і недоліків, які й несуть в собі його незначне поширення в процесі управління операцій з іноземною валютою. В разі навіть якщо банку вдалося зменшити валютний ризик при допомозі цих операцій, то тоді форфейтер (банк) може натикнутися на інші ризики, зокрема неплатіжний ризик, політичний ризик у країні емітента векселів, ризик переказу валютних коштів, котрий в свою чергу полягає в неспроможності виконання

зобов'язань в іноземній валюті країною покупця. Окрім цього, банку не вдасться запобігти валютному ризику, пов'язаним із зміною курсу валюти платежу протягом дії форфейтингової угоди. Тому не кожний банк згоден стати форфейтером. Але деякі банки все таки залишаються на такому способі фінансування експортерів.

В більшості випадків форфейтингові операції виконуються банком задля того, аби отримати прибуток від різниці між номінальною сумою векселя і дійсною величиною коштів, які виплачені банком їх власнику, а також одержання комісійного доходу. Правила валютного регулювання в окремих країнах та законодавство значно обмежують використання методу дисконтування платіжних вимог в іноземній валюті, як це й відбувається у вітчизняній практиці.

Загалом управління валютними операціями за допомогою проведення балансових операцій частенько не відповідає власним потребам та планам банку, а інколи не вигідне в плані витрат. Вітчизняні банки змушені вдаватися до таких прийомів, адже бракує умов задля застосування сучасних та досконалих методів регулювання операцій з іноземною валютою.

Друга група методів передбачає хеджування валютного ризику. Вона визначає створення захисту від валютних ризиків укладанням додаткових строкових угод за іноземною валютою, які в свою чергу можуть компенсувати можливі майбутні фінансові втрати за балансовими статтями в процесі зміни валютного курсу. Хеджування здебільшого здійснюють за допомогою операцій з валютними ф'ючерсами та опціонами, форвардними валютними контрактами, свопціонами, валютними своп-контрактами, а також різноманітних їх комбінацій типу подвійний форвард, валютний своп.

Великий спектр похідних фінансових інструментів на міжнародних ринках дозволяє банкам знаходити ефективні засоби проведення операцій з іноземною валютою, а також використовувати

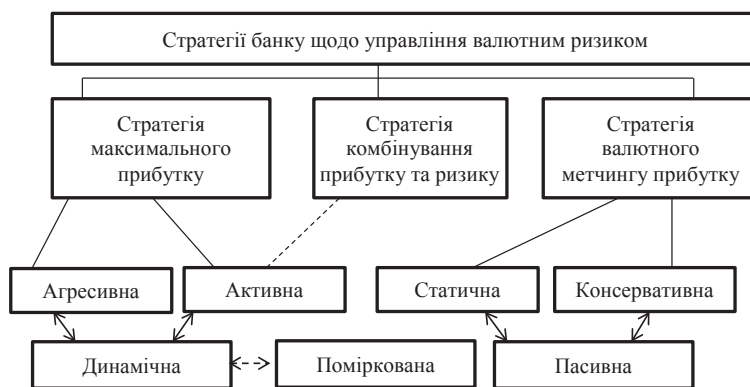

Рис. 2. Класифікація стратегій банку щодо управління валютним ризиком

Джерело: розроблено автором на основі [4; 7]

вати досконаліші методи управління валютною позицією, для того аби знизити валютний ризик.

Вибір методу має бути обґрунтований обраною стратегією банку щодо управління валютним ризиком. Нижче пропонуємо класифікацію стратегій банку в процесі управління валютним ризиком (рис. 2). В такому разі можна виділити три основні стратегії [10]:

1. стратегія максимального прибутку (отримання прибутку в процесі зміни курсів валют);
2. стратегія валютного метчингу прибутку (вирівнювання валютної структури балансу);
3. стратегія комбінування прибутковості та ризикованості (банк отримує прибуток від зміни валютних курсів, але в свою чергу вживає значних заходів, щодо забезпечення себе від ризику втрати коштів).

Висновки. Операції з іноземною валютою являються невід'ємною частиною діяльності банківського сектору, тому створення механізмів удосконалення управління валютними ризиками являються основними перевагами, які потрібно застосовувати. За допомогою розроблених методів банки матимуть змогу значно ефективніше управляти ризиками, знижувати загрозу при їх виникненні, або взагалі знищити їх, що в свою чергу допоможе підвищити фінансову стійкість банку.

Список літератури:

1. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 2: Управління ринковими ризиками та ризиками системних характеристик / [А.О. Єпіфанов, Т.А. Васильєва, С.М. Козьменко та ін.] / за ред. А.О. Єпіфанова і Т.А. Васильєвої. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 299 с.
2. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках [Електронний ресурс]: постанова Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361 / НБУ – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1045.5945.0>. – 16.04.2011.
3. Тимків А. Теоретичні засади планування ризику в банківській діяльності / Андрій Тимків // Економічний аналіз: зб. наук. праць ТНЕУ – Тернопіль, 2013. – Вип. 12, ч. 2. – С. 93–97.
4. Ребрик М.А. Порівняльний аналіз методів стохастичного аналізу валютного ризику банку / М.А. Ребрик, Л.А. Потьомка, А.В. Пастушко // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 12. – Частина 2. – С. 83–90.
5. Волик Н.Г. Удосконалення методичних підходів до процесу управління валютним ризиком / Н.Г. Волик // Сучасні питання економіки і права. 2011. – Вип. 2. – С. 105–111.
6. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку / Л.О.Примостка // Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
7. Попова І.В. Валютні ризики в контексті сучасних реалій / І.В. Попова, М.І. Нікель // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – 2012. – Вип. 9 (4). – С. 312–321.
8. Вітлінський В.В. Ризик у менеджменті: навч. посіб. / В.В. Вітлінський, С.І. Наконечний. – К.: ТОВ «Борисфен», 1996. – 336 с.
9. Ющенко В.А. Управління валютними ризиками: навч. посіб. / В.А. Ющенко, В.І. Міщенко. – К.: Товариство «Знання», КОО, 1998. – 444 с.

10. Пернарівський О.В. Аналіз, оцінка так способи зниження банківських ризиків / О.В. Пернарівський // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 4. – С. 44-58.
11. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]: постановва Правління НБУ від 28.08.2001 № 368. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=z0841-01>

Андрушко А.В., Кинева Т.С.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

МЕТОДИ УПРАВЛЕНИЯ ВАЛЮТНЫМ РИСКОМ БАНКА

Аннотация

Деятельность банковских учреждений является достаточно рискованной, что обусловлено ее двоспектральной функцией в экономике страны: как отдельная бизнес-единица, с одной стороны, и субъект валютных отношений – с другой. Статья посвящена аналитическому осмотру и разработке определения методов управления валютными рисками, которые возникают при осуществлении банками валютных операций. Валютный риск всегда несет за собой негативные последствия. В свою очередь он влияет на финансовую устойчивость и стабильность поступлений банка. Поэтому его предупреждения и устранения валютного риска, поможет снизить угрозу его возникновения и финансовые потери банка.

Ключевые слова: банк, валютный риск, валютный курс, методы управления валютным риском, хеджирование.

Andrushko V.A., Kinieva T.S.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

METHODS OF CURRENCY RISK MANAGEMENT OF THE BANK

Summary

Banking institutions is risky because of its cospectral function in the economy: as a separate business unit, on the one hand, and the subject of exchange relations on the other. The article is devoted to the evaluation and development of methods of managing currency risks that arise in the implementation by banks of currency transactions. Currency risk always carries with it negative consequences. In turn, it affects financial stability and the stability of the funds of the Bank. Therefore, prevention and elimination of currency risk, will help to reduce the risk of occurrence and the financial loss of the Bank.

Keywords: Bank risk, currency risk, exchange rate methods of currency risk management, hedging.